

αντρών: είναι οι βρετανοί «τέντι-μπόις», οι ιταλοί «τεπίσι» ή «βι-τελόνι», οι γερμανοί «χάλποταρκεν», οι γάλλοι «μπλουζόν νουάρ», οι αμερικανοί «ρόκερς», αλλά και οι «στιλιάγκι» της Σοβιετικής Ένωσης, οι ιάπωνες «τόκιο γιάκου» ή οι «τσότσις» της Νότιας Αφρικής — είναι επίσης οι έλληνες «τεντιμπόηδες». Οι νέοι αυτοί, που θα ταυτιστούν συχνά με ένα ειδικό ντύσιμο, τη λατρεία του αυτοκινητού — κυρίως όταν δεν είναι δικό τους — και της δυνατής ρυθμικής μουσικής, την ομαδική διασκέδαση και την ταραχώδη και βίαιη συμπεριφορά, θα θεωρηθούν αρνητικά απότοκα της μεταπολεμικής οικονομικής ανάπτυξης και του αυξανόμενου καταναλωτισμού.³

Το φαινόμενο, που οι γερμανοί αναλυτές θα αποκαλέσουν «εγκληματικότητα της ευημερίας»,⁴ θα προκαλέσει — εκτός των άλλων — σημαντικές ανακατατάξεις στους γνωστικούς κλάδους που θα το μελετήσουν, ήδη τότε ή και αργότερα, με μακροχρόνιες επιστημολογικές συνέπειες.

Πρώτα, οι επεξεργασίες που θα κληθούν να κάνουν ήδη κατά την αρχική εμφάνισή του νομικοί, γιατροί, παιδαγωγοί, αλλά κυρίως όσοι ασκούν τις νέες κοινωνικές επιστήμες, κοινωνικοί ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι, θα συγκλίνουν στη διεθνή καθιέρωση με νέο περιεχόμενο του όρου «νεανική παραβατικότητα» (“juvenile delinquency”, «délinquance juvénile»). Ο όρος θα χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει, να ταξινομήσει και να αντιμετωπίσει πράξεις νέων που παραβαίνουν το νόμο ή τοποθετούνται στα όριά του και οι ειδικοί θεωρούν ότι διαφοροποιούνται ως προς τη βαρύτητα και τα αίτιά τους από ό,τι χαρακτηρίζουν «εγκληματικές» συμπεριφορές.⁵

Κατά δεύτερο λόγο, η πάνδημη, μέχρις υστερίας, φοβία για την «αντικοινωνική συμπεριφορά» της νεολαίας, που θα πάρει παγκόσμιες διαστάσεις την περίοδο αυτή, θα τροφοδοτήσει, μαζί με τις υστερότερες φοβίες για το αντίστοιχο φαινόμενο του «χουλιγκανισμού», προβληματισμούς που θα επιτρέψουν να διατυπωθεί από κοινωνιολόγους της δεκαετίας του '70 ο όρος «ηθικός πανικός», ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί έκτοτε στη μελέτη των αντιδράσεων σε συγκυρίες κοινωνικής και πολιτισμικής αλλαγής σε ποικίλες χρονικές και γεωγραφικές συντεταγμένες. Στην αρχική του διατύπωση από το βρετανό κοινωνιολόγο Στάνλεϊ Κόεν, ο όρος «ηθικός πανικός» αναφέρεται σε μια διπλή διαδικασία κατά την οποία κάτι («επεισόδιο, συνθήκη, πρόσωπο ή ομάδα προσώπων») που ορίζεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ως «απειλή για τις κοινωνικές αξίες και συμφέροντα», προκαλώντας υπερβολικές αντιδράσεις, συγκροτείται συγχρόνως ως υπαρκτό και διαθέσιμο πρότυπο για όσους δεν μπορούν να ταυτιστούν με τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα.⁶ Ο Κόεν θα οδηγηθεί δηλαδή στην ίδια διαπίστωση που θα διατυπώσουν την ίδια εποχή και άλλοι στοχαστές, με πολύ διαφορετικές θεωρητικές αφηγήσεις, όπως ο Ρολάν Μπαρτ και ο Μισέλ Φουκώ: ο τύπος δεν αποτελεί απλή αντανάκλαση μιας κάποιας προφανούς πραγματικότητας, αλλά κατασκευάζει τα μηνύματά του, παράγοντας ακριβώς τα φαινόμενα που υποτίθεται ότι καταγγέλλει.

Στην ουσία το ζήτημα της «νεανικής εγκληματικότητας» της δεκαετίας του '50 συνιστά ένα πολύ καλό ιστορικό παράδειγμα για να παρακολουθήσει κανείς πώς η ματιά παράγει το φαινόμενο — για να μελετήσει δηλαδή τη διαμορφωτική δύναμη του λόγου. Μας επιτρέπει, με άλλα λόγια, να δούμε πώς ένα σύνολο διατυπώσεων, παρεμβάσεων και θεσμών διαμορφώνουν ένα «καθεστώς αλήθειας», δηλαδή ένα κανονιστικό πλαίσιο εξουσίας-γνώ-

σης που ταξινομεί αντιδράσεις και συμπεριφορές, διαχωρίζοντάς τες σε «φυσιολογικές» και «μη φυσιολογικές», αλλά συγχρόνως πώς το πλαίσιο αυτό παράγει ακριβώς το ίδιο το φαινόμενο που επιδιώκει να χειραγωγήσει, καθώς η συγκεκριμένη ομαδοποίηση και ταξινόμηση δίνουν νέα υπόσταση στα υποκείμενα στα οποία απευθύνονται, ωθώντας τα σε αντιδράσεις που τα ταυτίζουν με τις αναμενόμενες από αυτά συμπεριφορές. Κεντρικός φορέας αυτής της διαδικασίας σε ό,τι αφορά την «παραστρατημένη νεολαία» της δεκαετίας του '50 ήταν ο τύπος. Έτσι το ερώτημα αν το φαινόμενο για το οποίο μιλάμε αποτελούσε κάποιου τύπου κίνημα ή ήταν δημιούργημα μιας συντηρητικής «δαίμονοποίησης» παλαιών και συνηθισμένων νεανικών αντιδράσεων, ερώτημα που απασχόλησε κάθε είδους «ειδικούς» ήδη από την πρώτη εμφάνισή του, αναδεικνύεται ότι είναι χωρίς ιδιαίτερο περιεχόμενο.

Στο κείμενο που ακολουθεί επιδιώκω μια πρώτη ιστορική προσέγγιση του «ηθικού πανικού» για τη νεολαία της δεκαετίας του '50 μέσα από το ελληνικό παράδειγμα. Με ενδιαφέρει να διερευνήσω με ποιους όρους η «νεολαία» αποτέλεσε πολιτικό διακύβευμα ανάμεσα στις συνιστώσες του όλο και εντονότερου πολιτικού διπολισμού, δηλαδή τη Δεξιά και την Αριστερά. Το κοινό έδαφος στο οποίο αναπτύχθηκε η αντιπαράθεση για ηγεμονία στη «νεολαία» ήταν η αντιμετώπιση ορισμένων πολιτισμικών εκδηλώσεων της ως «παθολογίας».

Πιο συγκεκριμένα, θα δούμε πώς, μετά τον Εμφύλιο, οι νέες μορφές ψυχαγωγίας των νέων γίνονται στόχος πολλαπλών επιθέσεων, καθώς θεωρούνται υπεύθυνες για την ηθική παρεκτροπή στην οποία αποδίδεται κατά προτεραιότητα η υποτιθέμενη αύξηση της «νεανικής» και της «παιδικής εγκληματικότητας». Θα παρακολουθήσουμε πώς διαμορφώνεται το περιεχόμενο που παίρνει η συζήτηση για τη «νεολαία» στη διάρκεια της δεκαετίας του '50 και στις αρχές της δεκαετίας του '60, τη χρονική διαφορά με την οποία εμπλέκονται σε αυτήν φορείς της Δεξιάς και της Αριστεράς, ποιες στάσεις διαμορφώνονται καθώς και ποιες θεσμικές παρεμβάσεις για την προστασία της θεσπίζονται, πώς αντιμετωπίζονται και πώς η αντιμετώπιση αυτή αλλάζει μέσα στο χρόνο. Θα υποστηρίξω ότι η «νεολαία» και κυρίως οι συμπεριφορές που τις αποδίδονται δεν συνιστούν μόνο μεταφορά για την κοινωνική αλλαγή — για να δανειστώ τη διατύπωση της Λουίζας Πασερίνι —, αλλά συμπυκνώνουν τους φόβους και τις ανησυχίες που προκαλούν οι ραγδαίοι μετασχηματισμοί της ελληνικής κοινωνίας.⁷ Μπορεί να προβάλλεται όλο και συχνότερα η «ανάπτυξη» — με το διαφορετικό περιεχόμενο που της δίνεται από κάθε πολιτική πλευρά — ως το κατεχόμενη μέσο για να ξεπεραστούν τα κοινωνικά και πολιτικά ρήγματα της δεκαετίας του '40· εντοπίζονται ωστόσο συγχρόνως οι αρνητικές της όψεις: εξασπισμός, μετανάστευση, κατανάλωση, κρίση των παραδοσιακών αξιών, «αναίτια» βία. Οι αλλαγές αυτές θεωρείται ότι εγκυμονούν σοβαρούς ηθικούς κινδύνους για ολόκληρο το εθνικό σώμα και ειδικότερα ευνοούν την εξάπλωση νέου τύπου «εγκληματικότητας» μεταξύ των νέων. Εξού και η επείγουσα ανάγκη, που επαναλαμβάνεται από όλες τις πλευρές, να ληφθούν μέτρα για την προστασία τους. Αν οι ερμηνείες για τα αίτια του φαινομένου ή οι προτάσεις για τα μέτρα που απαιτούνται διαφοροποιούνται ανάλογα με τον πολιτικό προσανατολισμό του φορέα τους, διαμορφώνεται ωστόσο ένα κοινό υπόβαθρο που αποδίδει το φαινόμενο στις συνέπειες του πολέμου και στο μιμητισμό που προάγει η διείρυνση της επικοινωνίας και η επέκταση του καταναλωτισμού.

